

**ZELFREDZAAMHEIDSPROGRAMMA'S
VOOR
UITGENODIGDE VLUCHTELINGEN**

volwassenen onderwijs

Tweede-taalonderwijs aan volwassenen is gewoonlijk niet intercultureel in de zin, dat er met groepen Nederlandse én buitenlandse cursisten gewerkt wordt. Wél intercultureel is het, waar het gaat om het leren kennen van een vreemde taal en cultuur in de taal zelf. Emmy Voorn beschrijft in dit artikel hoe het thematiseren van de alledaagse werkelijkheid systematisch aangepakt wordt in opvangcentra voor Vietnamese vluchtelingen.

Dit stuk gaat over onderwijs aan groepen uitgenodigde vluchtelingen. Een vluchteling is iemand die zich gedwongen voelde zijn land te verlaten, om (verdere) fysieke of morele gevaren te ontwijken. Maar een klein gedeelte van de vluchtelingstroom komt uiteindelijk in Nederland terecht. Dit kan op twee manieren. *Individuele vluchtelingen* zijn mensen die op eigen initiatief naar ons land komen en hier asiel aanvragen. *Uitgenodigde vluchtelingen* zijn groepen vluchtelingen die door de Nederlandse regering worden uitgenodigd en overgebracht. Coördinatiepunt voor de opvang en begeleiding van vluchtelingen was tot 1 juni 1981 de Vereniging voor Vluchtelingenwerk Nederland (VVN).

Deze vereniging organiseerde voor alle soorten vluchtelingen taallessen, gegeven door betaalde docenten, en sociaal-culturele activiteiten, geleid door vrijwilligers. Soms trachtten de twee groepen op plaatselijk niveau hun activiteiten op elkaar te laten aansluiten, vaak ook werkten zij langs elkaar heen.

De laatste jaren is in het vluchtelingenwerk geëxperimenteerd met verschillende soorten aanpak van het intensieve taalonderwijs aan volwassenen en met integratie van taallessen en sociaal-culturele activiteiten.

In een overgangsfase van 1 juni 1981 tot 1 januari 1982 werden de vóór 1 juni 1981 aangekomen vluchtelingen nog door de VVN begeleid, terwijl diegenen, die na die datum arriveerden door CRM opgevangen werden.

Dit stuk gaat over een aantal experimenten op het gebied van thematische taallessen aan groepen uitgenodigde Vietnamezen, zoals die én door de VVN én later door CRM uitgevoerd werden.

De situatie tot 1 juni 1981

De opvang van uitgenodigde Vietnamese vluchtelingen vond groepsgewijs plaats in opvangcentra voor een periode van 6 à 9 maanden. In zo'n opvangcentrum werkten, afhankelijk van de grootte van een groep, een of meer maatschappelijk wer-

kenden, tolken en taaldocenten. Vluchtelingen van 16 jaar en ouder kregen een cursus Nederlandse taal van 400 uur en van 480 uur als zij analfabeet waren met een frequentie van ca 15 uur per week. De taaldocenten, in dienst van de VVN, hadden Pedagogische Academie of een talenstudie aan de lerarenopleiding of universiteit gevolgd. Elk docententeam werd begeleid door een *taal*/consulent die verantwoordelijk was voor de organisatie en het peil van de cursussen.

Naast het taalprogramma bestond er ook een zogenaamd ISKA-programma (Introductie en Sociaal-Culturele Activiteiten), dat door de consulent *ISKA* met vrijwilligers werd georganiseerd. Deze activiteiten bestonden enerzijds uit sport, ontspanning en creatief bezig zijn, anderzijds uit introductie in de Nederlandse samenleving, het stimuleren van zelforganisatie en het beleven van de eigen cultuur.

Het idee, om de taallessen, die thematisch gegeven werden en de thema's uit de 'introductie' te koppelen, ontstond doordat de twee vaak niet te scheiden zijn. Daarbij speelde het feit mee, dat in de methoden die werden gebruikt het moeilijk was aansluiting te vinden bij de belevingen en ervaringen van vluchtelingen.

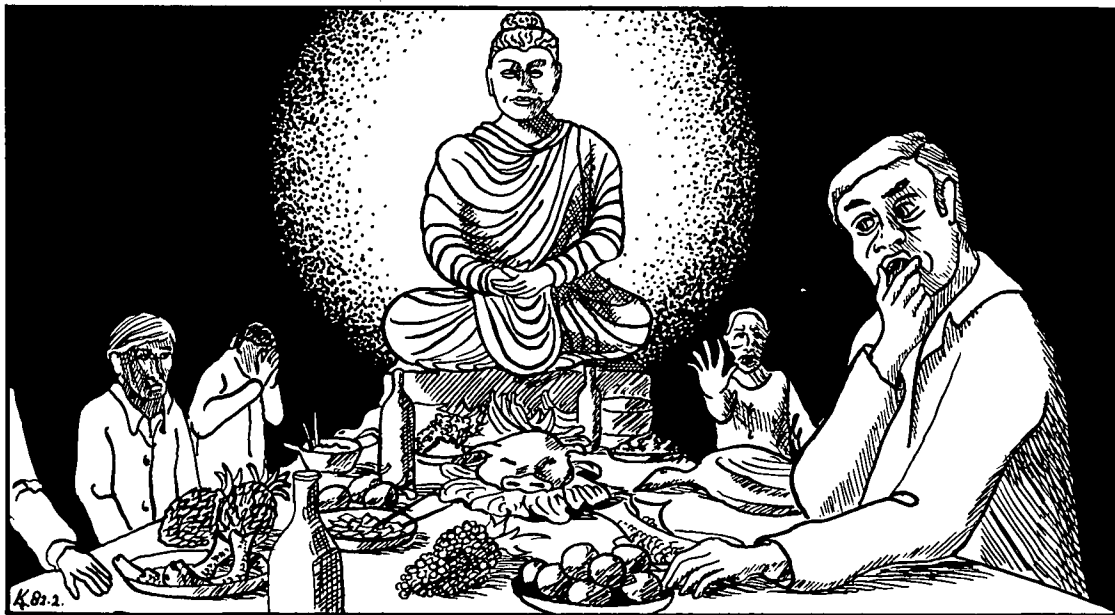
De situatie van de vluchteling

Een vluchteling leeft in een opvangcentrum vrij geïsoleerd van Nederlanders. Wel waren er in het opvangmodel zoals de VVN dat hanteerde zogenaamde contactgezinnen, gezinnen die de Vietnamezen af en toe ontmoetten in de recreatieve, huiselijke sfeer. Maar de Vietnamezen raakten vaak afhankelijk van die gezinnen waardoor ze niet leerden zelfstandig te functioneren in hun nieuwe situatie. Al zijn ze vrij geïsoleerd, de vluchtelingen voelen zich toch overstelpt met informatie. De confrontatie met een andere cultuur levert bovendien veel ervaringen en emoties op. Bijvoorbeeld: andere gewoonten, waarden, normen.

Vaak ook confrontaties met een realiteit die anders uitkomt dan de verwachtingen waren. Bijvoorbeeld de verwachting hier gemakkelijk aan de slag te komen, terwijl velen toch werkloos (zullen) blijven.

De vluchtelingen zijn met hun gedachten vaak bij Vietnam, hun familie, de vlucht. Hoe minder zicht ze op de nieuwe situatie hebben en hoe minder ze weten hoe daarin te handelen, hoe minder ze de confrontatie daarmee aankunnen

Op Nieuwjaarsdag in februari maken de Boedhistische Vietnamezen een soort altaar klaar met eten voor Boedha. Een Nederlander komt binnen en pakt een koekje van één van de borden ...

en willen, hoe méér ze terugvallen op die gedachten aan Vietnam. Het niet kwijt kunnen van die gedachten en gevoelens (vaak door wederzijds onbegrip) in de nieuwe omgeving zal vluchtelingen meer doen terugvallen op andere Vietnamezen die in het opvangcentrum altijd in de buurt zijn. Wat de Vietnamezen bijvoorbeeld erg emotioneel geraakt heeft was de publiciteit rondom de twijfel aan hun *politiek* vluchteling zijn. Docenten merkten dat dat allerlei spanningen oproept. Kan je daarmee iets doen in een lessituatie?

Ook het leren van de Nederlandse taal betekent voor de vluchtelingen een confrontatie met de nieuwe cultuur, en daarmee met een andere manier van denken. Enkele voorbeelden: Wanneer een Nederlander bij het afscheid nemen na een etentje bij vrienden zegt: 'Bedankt voor het eten', betekent dat voor een Vietnamees iets heel want je hoort niet het eten te noemen maar de vrienden, omdat vriendschap en gezelligheid belangrijker zijn dan eten of drinken. Een Nederlander ziet de pasgeboren baby van een Vietnamees en zegt de baby mooi te vinden. Voor een Vietnamees betekent dat het oproepen van slechte geesten. Je moet juist zorgen dat je baby voor slechte geesten zo onopgemerkt mogelijk blijft. Wil je functioneren in de Nederlandse samenleving, dan moet je de Nederlandse taal spreken. De mogelijkheden die men voor zichzelf ziet en het zicht op de nieuwe situatie bepalen de motivatie voor en de houding tegenover het leren sterk.

De opzet van het experimentele programma¹

In samenwerking met consultants ISKA en Taal begon het toen aanwezige opvangteam van het opvangcentrum 'Bosrust' te Apeldoorn, bestaande uit maatschappelijk werkenden, taaldocenten en tolk met het opzetten en uitvoeren van een zes weken durend geïntegreerd taal-introductieprogramma aan het begin van de opvangperiode.

Het eerste taal-introductieprogramma

Dit programma was gericht op de directe omgeving van de cursist en het kunnen verrichten van handelingen daarin, met achtereenvolgens als thema's: kennismaking, markt, winkels, postkantoor, openbaar vervoer en gezondheidszorg.

De inhoud van de lessen bestond uit situaties binnen deze thema's zoals in de winkel, bij de dokter en dergelijke. De dialogen die in deze situaties

plaatsvonden, stonden centraal in de les. De dialogen (bijvoorbeeld tussen koper en verkoper, dokter en patiënt) waren in zo gewoon mogelijke spreektaal. In elk thema zaten één of meer taalkundige elementen, bijvoorbeeld persoonlijke, vragende of aanwijzende voornaamwoorden, om de cursist naast de grote hoeveelheid idioom, ook wat inzicht te geven in de structuur van het Nederlands. Hierbij hoorden ook schriftelijke verwerkingsoefeningen. Elk thema werd in vijf lessen van 3 uur behandeld (dus 15 uur per week). Er werd zo weinig mogelijk gewerkt met vertalingen en zo veel mogelijk met echte voorwerpen, woordkaartjes, foto's en tekeningen. De cursisten kregen per les de lesstof. Na drie 'theorielessen' volgde een praktijkles, waarin de cursisten het geleerde in de praktijk oefenden.

Een praktijkles kon inhouden:

- een nagebootste situatie (bijvoorbeeld een ingerichte kraam met groente, fruit, kleding)
- formulieren invullen in de situatie (bijvoorbeeld het versturen van een pakje)
- je in een situatie begeven (bijvoorbeeld een station, een postkantoor).

Belangrijk tijdens de praktijkles was de aanwezigheid van andere Nederlanders dan de docent. Een docent is namelijk geneigd om onduidelijk uitgesproken woorden van de cursist te verstaan door gewenning aan hun manier van uitspreken en intonatie. Andersom zijn Vietnamezen heel gevoelig voor verschillen in tonen, omdat het Vietnamees een toontaal is, wat betekent dat eenzelfde woord anders uitgesproken, een andere betekenis kan krijgen. De indeling van de groepen ging voor zover mogelijk op niveau (op basis van de opleiding). We kozen voor een vrouwengroep onder meer vanwege de te behandelen specifieke onderwerpen zoals kinderen, zwangerschap, bevalling, en dergelijke.

Het tweede taal-introductieprogramma

Zoals gezegd was dit programma meer gericht op het zelfstandig functioneren van de vluchteling in de nieuwe woonplaats of ruimer de Nederlandse samenleving. Het vond dan ook aan het einde van de opvangperiode en van de 'gewone' taallessen, die intussen waren blijven doorlopen, plaats. Het was bedoeld om cursisten informatie te geven over wat hen te wachten stond na uitplaatsing naar de definitieve woonplaats.

Het programma paste zich zo veel mogelijk aan bij het opvangproces. Dat betekende dat, wan-

neer bijvoorbeeld een eerste formulier over huisvestingsmogelijkheden uitgereikt werd, het programma daarbij aansloot met een les over Nederland. Maar niet alle informatie kregen ze in de lessen. Er zou te weinig tijd overblijven om specifieke aspecten van de taalvaardigheid te oefenen. Veel informatie was daarom reeds verwerkt in een informatiebulletin in het Vietnamees over de verhuizing naar en het wonen in de definitieve woonplaats. Bij elk lesthema was ook een woordenlijst Nederlands-Vietnamees.

De thema's waren gesplitst in de volgende onderwerpen:

- 1 huisvesting: Nederland, de kaart, klimaat, woningnood, dichtbevolktheid.
- 2 arbeid-studie-werkloosheid: het arbeidsbureau, vacaturebank, advertenties, het schoolstelsel, opleidingen, sociale voorzieningen.
- 3 gezondheidszorg: herhaling en nieuwe informatie over huisarts, tandarts, saneringskaart, verwijskaart e.d.
- 4 waarden en normen: omgangsvormen, oordelen van Nederlanders, rechten en plichten, rol man-vrouw, huwelijk, samenwonen, democratie, het begrip 'vrijheid'.

- 5 budgettering: inrichting van de woning, de kosten, vaste lasten, huursubsidie, verzekeringen, tweede-hands spullen.

Bij de thema's hoorden, net als bij het eerste programma, praktijklessen. Daar kwamen gastsprekers. Voor het thema 'budgettering' bijvoorbeeld hadden we iemand uitgenodigd van het Nationaal Instituut voor Budgettering (NIBUD). Zij liet de cursisten aan de hand van opdrachten kennis maken met een 'Nederlands' huishoudboekje. De cursisten bezochten instellingen (het arbeidsbureau, het consultatiebureau voor zuigelingen en peuters) en moesten praktische opdrachten uitvoeren met behulp van 'echt' materiaal (girol). Het werken aan deze thema's nam niet alle 15 lessen per week in beslag. Daarnaast liepen de gewone taallessen door. Hiervoor werden bestaande methoden gebruikt, zoals: *En nou in het Nederlands*, *Levend Nederlands*². Behalve dat er tijdens de taallessen wel aangesloten werd bij het introductieprogramma, was er een grotere scheiding tussen taallessen en informatielessen dan bij het eerste programma. Deze versnipperde situatie bracht met zich mee, dat de lessen over de thema's meer informatielessen werden en dat de cur-

<p>Groep 5.</p> <p>Thema: <u>Huisvesting.</u> Onderwerp: <u>Aardrijkskunde.</u> Doel: <u>Via de kaart en dia's komen tot een globale herkenning van Nederland en diverse karakteristieken.</u></p>					
Inhoud:	Deelonderwerp:	Verwerking/Middelen:	Informatie waar:	Wie werkt Uit?	Wie brengt de les
Voor informatie Nederland/Klimaat.		Via stencil + vertaling	V.V.N. map thema wonen	Orlando/tolk	
Woordenlijst		Via stencil + vertaling		Emmy, orlando/tolk	
Wie ben je. Waar heb je gewoond. Waar ga je wonen	Kennismaking	Dialoog (herhaling)	vluchteling Huisvestingslijst	Orlando	Aankondiging Emmy/tolk.
Hoofdsteden, Provincies, rivieren, afstanden, windstreken	De kaart van Nederland	Landkaart (kleine) Wandkaart Kaart van Vietnam.		Orlando Orlando Orlando	Caroline
agrarisch/industriegebied, Stad/dorp Woonvormen Woningnood, Dichtbevolkt.	Karakteristieken van Nederland.	Dia's Wandkaart Uitleg		Michiel/Caroline	Caroline

Dialoog en woordenlijst zo spoedig mogelijk naar betrokken Nederlanders.
Globale tijdsplanning: 9.00 - 9.30 Voorbereiding.
 9.30 - 9.45 Uitleg van de les (Emmy/tolk)
 9.45 - 10.15 Uit een in groepjes (kennismaking) (verdeling Emmy)
 10.15 - 10.45 Uitleg kaart en karakteristieken (Caroline)
 10.45 - 11.07 werken in kleine groepjes via kleine kaart.
 11.07 - 11.15 Evaluatie in kleine groep
 11.15 - 11.30 Evaluatie in totale groep.
 11.30 - 12.00 Evaluatie vrijwilligers, voorbereiding volgende keer.

sisten tijdens de taallessen vragen stelden, waarop wij als taaldocenten geen antwoord konden geven, bijvoorbeeld over hun individuele mogelijkheden wat betreft werk of studie. Ook de lezingen met gastdocenten waren meer gericht op het verstrekken van (wel belangrijke) informatie dan op het oefenen van taalvaardigheden. Eigenlijk was de oude VVN-situatie van twee naast elkaar lopende programma's weer terug, behalve dat de taaldocenten een gedeelte van het introductieprogramma in de lessen verwerkten met de daarbij behorende dialogen. Soms sloot de gebruikte methode wel aan bij één van de thema's, maar kwam het tijdstip van aanbieden niet overeen met het opvangproces.

Naar aanleiding van deze ervaringen zou ik een aantal discussiepunten willen formuleren met betrekking tot het ontwikkelen van een dergelijke methode.

Wie bepaalt welke informatie belangrijk is voor de cursisten? De taaldocenten en maatschappelijk werkenden bepaalden dat, maar dit zou ook door de Vietnamezen kunnen die hier al langere tijd wonen. Een goed opgezette evaluatie met hen zou veel bruikbare informatie geven. Het mondeling evalueren na de lessen resulteerde vaak uitsluitend in positieve kritiek omdat de Vietnamezen meestal niet direct tegen de docenten zeggen wat ze van het programma niet goed vinden.

Wat is een goede *verhouding tussen 'taal' en 'informatie'* uitgaande van het aantal te geven lessen? Dit was een steeds terugkerende vraag tijdens het verloop van het programma en soms leek het erop dat het een 'strijd' was tussen twee werksorten: maatschappelijk werk en taal. Zelf heb ik het idee dat er in het eerste introductieprogramma een goede koppeling en verhouding zat, maar in het vervolgprogramma veel minder, ook omdat de te geven informatie veel ingewikkelder was en er ook meer vóórinformatie nodig was om een uiteindelijke lesdialoog te kunnen voeren (bijvoorbeeld op het arbeidsbureau). Het ontbrak ons aan tijd en middelen maar het zou het beste zijn om één methode te ontwikkelen, waarin de voor deze groep belangrijke informatie is ingebouwd én een goede taalkundige opbouw zit én waarin de situatie van een vluchteling als uitgangspunt wordt genomen. Het te eenzijdig gericht zijn van een programma op de Nederlandse samenleving en haar instanties, instellingen, organisaties, problemen kan ook afkeer opwekken bij de cursist. Gedachten, gevoelens en reacties van

de cursisten zouden ook een plaats moeten krijgen in het programma. Toen we met het programma begonnen hadden we er nog weinig idee van hoe de informatie op de cursisten zou overkomen. Ik denk wel, dat die dingen die de cursisten bezig houden zoals de verwachtingen, heimwee, de vlucht, op een opbouwende manier in de methode verwerkt kunnen worden door ze bijvoorbeeld die woorden aan te bieden die nodig zijn om hun mening, gedachten, gevoelens *te uiten*, óók naar Nederlanders toe dus. Ik heb eens meegemaakt dat er woorden aan de orde kwamen die gevoelens weergeven zoals vriendelijk, blij, boos en dat de cursist verbaasd vroeg waarom dat niet eerder aan de orde was gekomen. Tegelijkertijd is dat een cultuurverschil. Bij zelfredzaamheid denken wij eerder aan het met gebruik van de taal kunnen kopen van groente en postzegels dan aan het uiten van gevoelens, gedachten, meningen. Toch denk ik dat het kwijt kunnen daarvan ook de zelfstandigheid en integratie van de vluchteling stimuleert.

Het nieuwe beleid van CRM

Vorig jaar heeft de Vereniging Vluchtelingenwerk Nederland het Ministerie van CRM laten weten geen verdere mogelijkheden meer te zien voor het opvangen van groepen uitgenodigde vluchtelingen. De VVN kon zich niet langer meer verenigen met de ideeën van de minister over de opvang en de taakverdeling tussen CRM en VVN.

Het Ministerie van CRM heeft vervolgens een nieuwe organisatie in het leven geroepen, de Stichting Personeelsvoorziening Opvangcentra Vluchtelingen (POV). De duur van de *opvang* is van 6 maanden teruggebracht naar *6 weken*. In plaats van ca 15 uur per week krijgen de cursisten in dit programma 25 uur per week taallessen.

Uit de taal-introductieprogramma's voor het begin van de opvang, die in verschillende opvangcentra van de VVN werden uitgevoerd is er één uitgekozen die nu, in de door CRM overgenomen opvangcentra (waaronder Apeldoorn) gebruikt wordt. De thema's zijn hetzelfde als in het door mij beschreven eerste introductieprogramma van 6 weken, alleen de uitgangspunten verschillen. Alles wordt aangeleerd door middel van rollenspel en dialoog. Er wordt dan ook tijdens de lessen niet schriftelijk gewerkt. Grammaticalessen of oefeningen zijn buiten het programma gelaten. De opzet is zo bedoeld dat iedere cursist met of

zonder opleiding het programma volgen kan. Met de aangeleerde dialogen kunnen de cursisten direct in de praktische situatie. Dit ervaren zij ook zelf als een groot voordeel. Uitspraaklessen worden individueel gegeven. De voordelen hiervan liggen voor de hand. Nadelen vind ik echter dat er weinig rekening wordt gehouden met niveauverschillen, behalve dat er minder stof aangeboden kan worden. Bovendien wordt bijna alles als idioom aangeleerd, waardoor de cursisten nauwelijks inzicht krijgen in de structuur van het Nederlands.

De Stichting POV heeft zo'n twintigtal docenten in tijdelijke dienst om deze 6-weken-durende cursussen aan groepen uitgenodigde vluchtelingen te geven.

Nadat de vluchtelingen de opvangcentra hebben verlaten en definitief in een nieuwe gemeente gehuisvest zijn (de bedoeling van CRM is om deze huisvesting veel sneller te regelen dan destijds de VVN, namelijk zes weken na aankomst in het opvangcentrum) zijn de gemeenten verantwoordelijk voor de verdere opvang en dus ook een taalcursus. Hierover is mij echter nog niets bekend.³

*Met dank aan mijn collega's Karin Morssinkhof,
Wouter Vogt, Germaine Stevens*

Noten

- 1 Het betreft hier experimenten in tien van de ongeveer dertig opvangcentra van de VVN (gemiddeld 80 personen) en ca tien centra die door CRM gerund worden.
- 2 *En nou in het Nederlands* Taalmethode voor buitenlandse jongeren. Uitgave: LOVWJ, St. Laurensdreef 49, 3565 AJ Utrecht
Levend Nederlands Een audio-visuele cursus Nederlands voor buitenlanders. Cambridge University Press.
- 3 Naar verluidt wordt binnenkort een zogenaamde faciliteitenregeling van kracht.

Literatuur

Leidraad voor vluchtelingenwerk Uitgave: Vereniging voor Vluchtelingenwerk Nederland
Vluchtelingenwerk jrg. 2, nr 3